

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ НАБИРАНЕ И ЗАДЪРЖАНЕ НА КРЪВОДАРИТЕЛИ – МИСИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛИСТИТЕ ПО ЗДРАВНИ ГРИЖИ В ТРАНСФУЗИОННАТА МРЕЖА

З. ЙОРДАНОВА, И. СТАМБОЛОВА

Катедра „Здравни грижи“, Факултет по обществено здраве „Проф. д-р Цекомир Воденичаров, дмн“, Медицински университет – София

CHALLENGES IN RECRUITING AND RETAINING BLOOD DONORS – A MISSION OF HEALTHCARE PROFESSIONALS IN THE TRANSFUSION NETWORK

Z. YORDANOVA, I. STAMBOLOVA

Department of Health Care, Faculty of Public Health “Prof. Tzecomir Vodenitcharov, MD, DSc”, Medical University – Sofia

Резюме. Кръвната банка във всяко лечебно заведение е важно звено със съществена роля. Чрез дейността на кръвната банка се гарантира, че запасите от кръв и кръвни съставки от всяка кръвна група са налични по всяко време, както и в случай на спешна нужда. **Целта** на представеното проучване е да се установят нагласите за кръводаряване – като хуманен акт или необходимост, за да се разработят стратегии за набиране и задържане на кръводарители. **Материал и методи.** Проведено е собствено проучване сред 210 донори, подбрани на случаен принцип и изявили желание за участие в изследването. Използвана е пряка анонимна анкета, разработена специално за целта на проучването. Изследването е проведено през периода юни-юли 2025 г. в Център по трансфузионна хематология, ВМА, МБАЛ – София. Данните са обработени със статистическа програма IBM SPSS Statistics Version 26. **Резултатите** показват, че множество фактори влияят върху готовността на анкетираните за участие в кампании за кръводаряване. Все още се наблюдава преобладаване на т.нар. „роднинското“ кръводаряване, но причина за първо кръводаряване може да е и желанието да се помага, провеждането на акция по кръводаряване на работното място, в близост до дома и др. **В заключение** следва да се подчертае важноста на провеждането на информационни кампании в училищата от медицински специалисти като част от здравното образование на учениците за мотивиране на младежите за включване в акции за безвъзмездно и доброволно кръводаряване в бъдеще.

Ключови думи: трансфузионна хематология, кръв и кръвни съставки, кръводаряване

Abstract. The blood bank within every healthcare facility is a vital unit with a fundamental role. Through its operations, the blood bank ensures that adequate supplies of blood and blood components from all blood groups are available at all times, including in cases of emergency. **The aim** of this study is to identify attitudes toward blood donation – whether viewed as a humanitarian act or a necessity – in order to develop strategies for recruiting and retaining blood donors. **Materials and Methods:** An original study was conducted among 210 donors who were randomly selected and expressed a willingness to participate in the study. A direct anonymous questionnaire, developed specifically for the purpose of the study, was used. The study was conducted during June-July 2025 at the Center for Transfusion Hematology, Military Medical Academy, University Hospital – Sofia. The data were analyzed using the statistical software IBM SPSS Statistics Version 26. **The results** show that a variety of factors influence the respondents' willingness to participate in blood donation campaigns. So-called “directed” blood donation still predominates, but the reason for a first blood donation may also be the desire to help, the organization of a blood drive at the workplace, near home, etc. **In conclusion**, it is important to emphasize the crucial of conducting information campaigns in schools by medical professionals as part of students' health education, as well as fostering motivation among young people for unpaid and voluntary blood donation in the future.

Key words: transfusion hematology, blood and blood components, blood donation

ВЪВЕДЕНИЕ

Организационните структури, в които се осъществяват дейности по трансфузионна хематология, са центровете по трансфузионна хематология, Военномедицинска академия, многопрофилни болници за активно лечение, в чиято структура има отделение по трансфузионна хематология (ОТХ), лечебни заведения, в които има разкрита лаборатория по трансфузионна хематология (ЛТХ), лаборатории към диагностично-консултативни центрове (ДКЦ), извършващи имунохематологична диагностика на пациенти [1]. Регионалните центрове по трансфузионна

хематология (РЦТХ) в страната са пет – София, Пловдив, Плевен, Стара Загора, Варна.

Вземането на кръв и кръвни съставки се организира и извършва от центровете за трансфузионна хематология, Военномедицинска академия, многопрофилните болници, в чиито структури има разкрити отделения по трансфузионна хематология [2].

Центровете по трансфузионна хематология осъществяват дейността си в съответствие с разпоредбите на Закона за лечебните заведения, Закона за кръвта, кръводаряването и кръвопреливането, Медицинския стандарт по трансфузионна

хематология и други закони и поднормативни документи; Наредба № 18, Наредба № 26, Наредба № 29 и др. Съгласно Наредба № 9 за утвърждаване на Медицински стандарт „Трансфузионна хематология“ (приложение към чл. единствен, ал. 1; изм. ДВ, бр. 92 от 2010 г.) една от основните дейности на центъра по трансфузионна хематология е промоция, организация, набиране и задържане на кръводарители. По данни от статистика в световен мащаб на всеки две секунди някой пациент се нуждае от кръвопреливане [8]. Натрупаните познания за кръвта, разработването на методи за вземане, съхранение и транспорт на кръвните съставки утвърждават кръвопреливането като важен метод за лечение в медицинската практика. Въпреки напредъка на медицинската и фармацевтичната наука и практика получаване на синтетичен заместител на кръвта все още не е наличен за използване. Кръводаряването е значимо биосоциално явление за общественото здраве и живота на човек. От една страна, хората участват в акта на кръводаряване като биологични същества и по морално-етични подбуди, а от друга – мотивите за кръводаряване са обусловени от характера на социално-икономическите условия и възможности. Медико-социални фактори като застаряване на населението, нарастваща нужда от медицински процедури, строги критерии за скрининг на донори и нетрайността на кръвта пораждаат сериозен дисбаланс между търсенето и предлагането на кръв [9]. В кръвните центрове се полагат усилия за поддържане на стабилен, безопасен резерв от доброволни донори, както и за прилагане на стратегии за набиране на нови. Успешните стратегии за набиране на нови донори изискват медицинските специалисти, работещи в кръвните центрове, добре да познават различните външни и вътрешни фактори, които участват в решението на донорите за кръводаряване. Бариерите и мотивите за кръводаряване са особено важни, тъй като взаимодействието между тях влияе върху дарителското поведение. Когато мотивацията надделява над бариерите, хората решават да дарят, и обратното. В научната медицинска литературата са идентифицирани следните основни бариери пред кръводаряването: страх, неудобство на местата за кръводаряване, липса на време, физически реакции, липса на информация, липса на изрично искане за даряване [9]. От друга страна, основна е вътрешната мотивация за кръводаряване, алтруизмът, или желанието да се помогне на другите без изгледи за компенсация [9]. Дарителите търсят определени емоционални ползи, когато даряват кръв, например личното удовлетворение от помощта за другите.

Към вземане на кръв от донор се пристъпва след извършване на всички процедури, предвидени от Медицинския стандарт по трансфузионна

хематология, изследвания и медицинска оценка на донора, извършена от лекар. От съществено значение е прекият контакт с кандидат-кръводарителя. От момента на попълване на информираното съгласие за даряване и декларация за здравно състояние, съгласно изискванията за форми на документацията в Наредба № 29/2004 г., през прегледа от лекар, до същинското кръводаряване, извършвано от медицинска сестра, разговорът с кандидат-донора е определящ за нагласата му за акта на кръводаряване. В процеса на комуникация с дарителя, както и по време на целия процес на кръводаряване е съществено разясняването на всяка стъпка от него на достъпен език и гарантирането, че кръводаряването е безопасна процедура за здравето на кръводарителя.

ЦЕЛ

Целта на представеното проучване е да се установят нагласите за кръводаряване, като хуманен акт или необходимост, за да се разработят стратегии за набиране и задържане на кръводарители.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

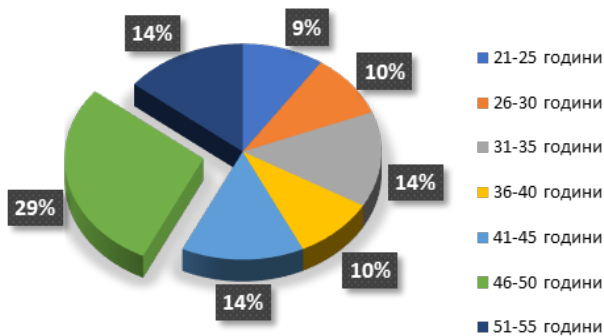
Проведено е собствено проучване сред 210 донори, подбрани на случаен принцип и изявило желание за участие в изследването. Използвана е пряка анонимна анкета, разработена специално за целта на проучването. Изследването е проведено през периода юни–юли 2025 г. в Център по трансфузионна хематология, ВМА, МБАЛ – София. Резултатите са обработени със статистическа програма IBM SPSS Statistics Version 26.

РЕЗУЛТАТИ

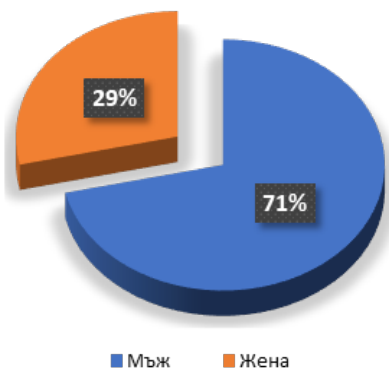
За да се установят основните характеристики на донорите, тяхната мотивация за кръводаряване или мотивите им за отказ от бъдещи кръводарявания, беше проведено анкетно проучване сред кръводарители ($n = 210$). Кръводарителите, взели участие в проучването, са подбрани на случаен принцип. Съгласно Наредба № 9 на Министерството на здравеопазването, от 25 април 2006 г., за утвърждаване на Медицински стандарт по трансфузионна хематология **кръводарител може да е всеки пълнолетен гражданин на възраст между 18 и 65 години**.

Възрастовото разпределение на анкетираните лица е представено на фиг. 1. Анализът на резултатите по отношение на възрастовата структура на донорите установява, че най-голям е дялът на донорите в активна възраст – 46-50 г., следвани от лицата на възраст 31-35 г. Малък е относителният дял на респондентите от възрастовата група 21-25 г. (9,5%), в извадката липсват респонденти на възраст 18-20 г.

Сред анкетираните преобладават мъжете. Разпределението на респондентите по пол е показано на фиг. 2.

Фиг. 1. Разпределение на донорите по възраст

Фиг. 2. Разпределение на донорите по пол

Основно значение за осъществяване на акта на кръводаряване има информираността на обществото в тази сфера. Чрез проучването се установи откъде респондентите се информират за доброволното и безвъзмездно кръводаряване. Голяма част от анкетираните лица споделят, че източник на информация е интернет (47,6%), следвани от респондентите, получили информация от хора в обкръжението им, които вече са били кръводарители (33,3%) (фиг. 3). Въпреки относително високият дял респонденти, посочили като източник на информация за донорството интернет, значителна част (60%) са изтъкнали

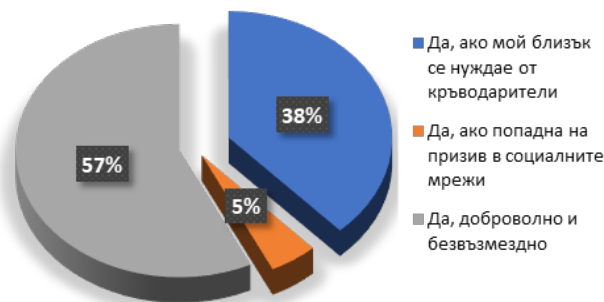
Фиг. 3. Информираност относно акта на кръводаряване

ли като повод за първо кръводаряване нуждата на близък или роднина от кръвопреливане. Все още преобладава „роднинското“ кръводаряване, но немалък относителен дял от респондентите (40%) посочват като причина за първото кръводаряване провеждането на акция по кръводаряване на работното място, в близост до дома.

Фиг. 4. Разпределение според повода за първо кръводаряване

В обществото въпросите за доброволното и безвъзмездно кръводаряване не са широко дискутирани. Ето защо, освен пътищата, по които анкетираните се информират за донорството, проучиме и каква е мотивацията за бъдещи кръводарявания. Висок е относителният дял на респондентите, отбелязващи, че в бъдеще ще дарят отново доброволно и безвъзмездно (57,1%). Необходимостта на техен близък от кръвопреливане е посочено като повод за следващо даряване от 38,1% от участниците, и едва 4,8% споделят, че биха се отзовали на призив в социалните мрежи за конкретен случай (фиг. 5).

Фиг. 5. Ситуации за повторно кръводаряване

Голям брой от анкетираните (90,5%) посочват като мотивация за последващо кръводаряване желанието да помогнат на нуждаещи се хора, да се спаси човешки живот, да се направи добро и други причини за проява на алтруизъм.

За условията, които се предоставят на дарителите в кръводарителския център, също се установи, че имат значение и влияят върху мотивацията на хората за кръводаряване. Над 2/3 от анкетираните посочват, че биха дарили отново кръв и бъдещо кръводаряване ще осъществят в същия кръвен център поради доброто и професионално отношение от страна на персонала (фиг. 7). Същият дял респонденти (76,2%) спо-

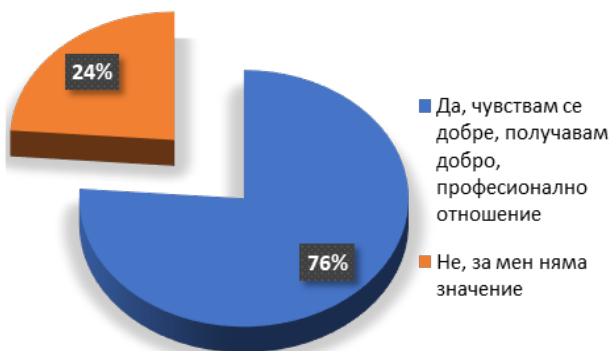
делят, че биха се отзовали на призив за кръводаряване от персонала на кръвния център при необходимост от кръв с тяхната кръвна група в този център.

Фиг. 6. Мотиви за повторно и последващо кръводаряване

Фиг. 7. Готовност за отзоваване на призив за кръводаряване от служител на кръвния център

Фиг. 8. Удовлетвореност и повторен избор на центъра за кръводаряване

В настоящото проучване попитахме респондентите и за причините, които биха ги отказали от следващо кръводаряване. Причините, изтъкнати от участниците, са представени на фиг. 9 и включват неприятно усещане след кръводаряване, неуспешно кръводаряване. Обезпокоителен факт е, че мнозинството от анкетираните (47,8%) посочват „лошо отношение от страна на персонала“ към тях като причина за отказ от бъдещо кръводаряване. 13% от анкетираните лица не виждат причина за отказ от бъдещо кръводаряване.

Забележка: Процентите надхвърлят 100, тъй като анкетираните могат да посочат повече от един отговор.

Фиг. 9. Причини за отказ от бъдещи кръводарявания

Обсъждане

За да бъде осъществено кръводаряване всеки, човек трябва да вземе самостоятелно решение за този доброволен акт. Мотивацията може да е както външна, така и вътрешна. Като външни причини могат да бъдат посочени: необходимост от кръв и кръвни съставки, да се удовлетвори нуждата на близък, както и вътрешни подбуди – от чувството на алтруизъм, да бъдеш полезен, да получаваш удовлетворение от извършения акт. Вътрешната мотивация е по-трайна във времето и е по-устойчива. Тя се свързва с възпитанието, чувството за дълг и отговорност, обществените нагласи и хуманизма.

Проучване, проведено през 2020 г. сред 229 кръводарители, съобщава, че актът на кръводаряване е осъществен като родствено донорство при повече от половината анкетираните кръводарители – 59,83% [6]. В същото проучване е установено, че ролята на медиите има съществена роля за мотивацията за кръводаряване – 40,17% от респондентите съобщават за положително влияние на медиите върху желанието за даряване. Като причини за отказ от безвъзмездно кръводаряване 20,09% от респондентите в това проучване посочват възникнали проблеми в процеса на кръводаряване [6]. При настоящото проучване 47,6% от анкетираните споделят, че източник на информация за акта на кръводаряване за тях е интернет, а едва 4,8% от тях съобщават, че биха се отзовали на призив в социалните мрежи за кръводаряване.

Друго проучване, проведено сред 350 донори, 2018 г., констатира, че според 90,3% от респондентите мотив за даряване е нуждата от кръвопреливане на човек, когото познават [10]. За сравнение,

60% от респондентите от нашето проучване споделят, че причина за първо кръводаряване е нужда на близък, роднина. Значителен дял – 83,4%, от анкетираните донори при проучването от 2018 г. посочват, доброто отношение на персонала като мотиватор за кръводаряване, а 63,7% отбелязват като пречка за кръводаряване лошо отношение към тях от страна на персонала [10]. При настоящото проучване 76,2% от респондентите са посочили като мотиватор за бъдещо кръводаряване удовлетвореност от отношението на персонала в кръвния център. Същият дял респонденти споделят, че биха се отзовали на призив за кръводаряване от персонала на кръвния център, а 47,8% от анкетираните посочват „лошо отношение от страна на персонала“ като причина за отказ от бъдещо кръводаряване, което потвърждава ролята на медицинските специалисти в процеса по набиране и задържане на доброволни и безвъзмездни кръводарители.

По отношение на въпроса: „Какво би Ви накарало да решите да дарите кръв?“, в проучване сред 3050 ученици в Италия най-често даваният отговор и при учениците от мъжки (53,6%), и от женски пол (62,5%) е „спешна ситуация за някого, на когото много държа“ [11]. В настоящото проучване липсват данни за кръводарители във възрастовата група 18-20 г., което показва необходимостта от разяснителни кампании сред младите хора, учениците и студентите, за ползите от безвъзмездното и доброволно кръводаряване.

Проучване, проведено сред 421 доброволни дарители, съобщава, че 74,7% от тях са дарили от алтруистични подбуди [7], като 90% от анкетираните респонденти в настоящото проучване също съобщават, че мотиватор за даряване е чувството да си полезен.

Анализът на получените данни показва, че е необходимо в обществото да се провеждат по-широки разяснителни кампании, че кръводаряването е напълно безопасна манипулация и че е полезно за организма на дарителя. Медицинските специалисти са не само участници в кръво вземането, но и своеобразни медиатори в процеса на кръводаряване.

Изводи

От проведеното проучване могат да се изведат следните изводи:

1. Използването на интернет, социални медии и мрежи безспорно е от съществено значение за добрата информираност на обществото.

2. Доброто, професионално отношение на професионалистите по здравни грижи в центровете по трансфузионна хематология е съществено за мотивацията на хората за повторно кръводаряване.

3. Във всеки център е необходимо да се работи от ръководството мисия и да се изградят

устойчиви стратегии за набиране и задържане на доброволни и безвъзмездни кръводарители към него.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да бъде осъществен актът на кръводаряване, е необходимо обществото да е информирано относно това къде може да се случи това, за ползите от кръводаряването, като се акцентира върху положителните му страни. Медицинските специалисти следва периодично да се включват в разяснителни и информационни кампании в учебни и работни колективи, като разясняват, че кръводаряването не носи риск за здравето на донора и е без риск от заразяване с трансмисивни инфекции, тъй като се използват еднократни сетове за кръво вземане и се спазват стриктни процедури за антисептика. Провеждането на информационни кампании в училищата от медицински специалисти, като част от здравното образование на учениците, е от съществено значение за подбуждане на мотивация у младите хора за безвъзмездно и доброволно кръводаряване в бъдеще.

Библиография

1. Наредба № 9 за утвърждаване на Медицински стандарт „Трансфузионна хематология“. Обн. ДВ, бр. 42 от 23 май 2006 г., изм. ДВ, бр. 37 от 8 май 2007 г., бр. 93 от 23 ноември 2010 г.
2. Закон за кръвта, кръводаряването и кръвопреливането. Обн. ДВ, бр. 102 от 21 ноември 2003 г., доп. ДВ, бр. 77 от 18 септември 2018 г.
3. Наредба № 18 от 10 юни 2004 г. за условията и реда за извършване на диагностика, преработка и съхранение на кръв и кръвни съставки и качеството на кръвта от внос. В сила от 06 юни 2004 г., изм. ДВ, бр. 64 от 19 август 2011 г.
4. Наредба № 29 от 19 юли 2004 г. за условията и реда за съставяне, обработване, съхранение и предоставяне на информацията от регистъра по чл. 36 от ЗККК и за формите на документацията. Обн. ДВ1 бр. 82 от 21 септември 2004 г.
5. Наредба № 26 за условията и реда за провеждане на инспекции в лечебните заведения, осъществяващи дейност по ЗККК. Обн. ДВ, бр. 68 от 3 август 2004 г., изм. ДВ, бр. 37 от 8 май 2007 г.
6. Тодорова М. Поля на медицинската сестра в процеса на кръводаряване. Дисертационен труд. МУ – Варна, 2020.
7. Kasraian L, Maghsudlu M. Blood donors' attitudes towards incentives: influence on motivations to donate, Blood transfusion, Apr 2012;10(2):186-190.
8. Selvamani K, Kumar Rai A. A Novel Technique for Online Blood Bank Management. Procedia Computer Science. 2015;48:568-573.
9. Martin-Santana JD, Beerli-Palacio A, Romero-Dominguez L. Recruitment Strategies: non-donor segmentation based on intrinsic and extrinsic stimuli. Vox Sanguinis. 2020; 15:47-59.
10. Mohammed S, Essel HB. Motivational factors for blood donation, potential barriers, and knowledge about blood donation in first-time and repeat blood donors, BMC Hematology, 2018;18:36.
11. Zito E, Alfieri S, et.al. Adolescents and blood donation: motivations, hurdles and possible recruitment strategies, Blood transfusion, Jan 2012;10(1): 45-58.

✉ Адрес за кореспонденция

Зорница Йорданова, докторант
e-mail: zblagoeva.y@gmail.com